
ЛИТЕРАТУРНО-ХУДОЖЕСТВЕННАЯ КРИТИКА

LITERARY AND ART CRITICISM

УДК 80(075)

МАСТАЦКІ ТВОР У БЕЛАРУСКІМ МЕДЫЙНЫМ АРТ-ДЫСКУРСЕ: ІНТЭРПРЭТАЦЫЙНЫЯ СТРАТЭГІІ І КАШТОЎНАСНЫЯ АРЫЕНЦЫРЫ

Н. А. ТАЧЫЦКАЯ^{1*}

^{1*} *Беларускі дзяржаўны ўніверсітэт, пр. Незалежнасці, 4, 220030, г. Мінск, Беларусь*

Вызначаюцца асноўныя інтэрпрэтацыйныя стратэгіі мастацкага твора ў беларускім медыйным арт-дыскурсе з аксіялагічнага пункта гледжання разглядаецца інтэрпрэтацыя, якая з'яўляецца важным этапам у працэсе разумення мастацкага твора. Аб'ектыўныя фактары інтэрпрэтацыі не вычэрпваюцца знешнімі сувязямі мастацкага твора з рэчаіснасцю і культурай. Такое ж істотнае значэнне маюць унутраныя сувязі твора, а таксама яго сацыяльнае функцыянаванне. Усе гэтыя параметры абумоўліваюць дакладнасць сэнсу мастацкага твора, нягледзячы на шматлікасць, варыяцыйнасць яго інтэрпрэтацый. Праблемай з'яўляецца тое, што некаторыя даследчыкі не маюць агульнага ўяўлення пра сутнасць інтэрпрэтацыі ў беларускім медыйным арт-дыскурсе і інтэрпрэтацыйных стратэгіях. З дапамогай аналізу даследаванняў інтэрпрэтацыі ў філасофіі, літаратуразнаўстве і матэрыялаў беларускіх масавых і спецыялізаваных выданняў былі вылучаны асноўныя інтэрпрэтацыйныя стратэгіі. Аднаўленчая стратэгія дае магчымасць разбурыць у свядомасці аўдыторыі стэрэатыпы, якія склаліся вакол беларускай літаратуры і кінематографа. Дзякуючы рэалізацыі дадзенай стратэгіі ў беларускіх выданнях ствараецца станоўчы імідж адзначаных вышэй відаў мастацтва. Аналітычная стратэгія накіравана на асэнсаванне мастацкага твора ў новай ментальнасці. Пры інтэрпрэтацыі мастацкага твора можна выкарыстоўваць не толькі герменеўтычны, але і аксіялагічны падыход, які дазваляе выявіць зместавы бок мастацкага твора праз катэгорыю каштоўнасці.

Ключавыя словы: інтэрпрэтацыя; мастацкі твор; мастацтва; беларускі арт-дыкурс; аднаўленчая стратэгія; аналітычная стратэгія; каштоўнасці.

Образец цитирования:

Тачыцкая НА. Мастацкі твор у беларускім медыйным арт-дыскурсе: інтэрпрэтацыйныя стратэгіі і каштоўнасныя арыенцыры. *Журнал Белорусского государственного университета. Журналистика. Педагогика.* 2020;2:62–69.

For citation:

Tochitskaya NA. A piece of art in the Belarusian media art discourse: interpretive statues and value orientations. *Journal of the Belarusian State University. Journalism and Pedagogy.* 2020;2:62–69. Belarusian.

Автор:

Надежда Александровна Точицкая – магистрант факультета журналистики. Научный руководитель – кандидат филологических наук, доцент Л. П. Саенкова-Мельницкая.

Author:

Nadezhda A. Tochitskaya, postgraduate student at the faculty of journalism.
nadezhda.tochickaya@gmail.com

ХУДОЖЕСТВЕННОЕ ПРОИЗВЕДЕНИЕ В БЕЛОРУССКОМ МЕДИЙНОМ АРТ-ДИСКУРСЕ: ИНТЕРПРЕТАЦИОННЫЕ СТРАТЕГИИ И ЦЕННОСТНЫЕ ОРИЕНТИРЫ

Н. А. ТОЧИЦКАЯ¹⁾

¹⁾Белорусский государственный университет, пр. Независимости, 4, 220030, г. Минск, Беларусь

Определяются основные интерпретационные стратегии художественного произведения в белорусском медийном арт-дискурсе. С аксиологической точки зрения рассматривается интерпретация, которая является важным этапом в процессе понимания художественного произведения. Субъективная по своей природе, она помогает объяснить действительность. Объективные факторы не исчерпываются внешними связями художественного произведения с действительностью и культурой. Существенное значение имеют и внутренние связи текста, а также его социальное функционирование. Все эти параметры обуславливают точность смысла художественного произведения, несмотря на множественность, вариативность его интерпретаций. Проблемой является отсутствие у некоторых исследователей общего представления о сути интерпретации в белорусском медийном арт-дискурсе и интерпретационных стратегий. С помощью анализа исследований интерпретации в философии, литературоведении и материалов белорусских массовых и специализированных изданий были выделены основные интерпретационные стратегии. Восстановительная стратегия позволяет разрушить в сознании аудитории стереотипы, которые возникли вокруг белорусской литературы и кинематографа. Аналитическая стратегия направлена на осмысливание художественного произведения в новой ментальности. При интерпретации художественного произведения можно использовать не только герменевтический подход, но и аксиологический, позволяющий выразить содержательную сторону художественного произведения через категорию ценности.

Ключевые слова: интерпретация; художественное произведение; искусство; белорусский арт-дискурс; восстановительная стратегия; аналитическая стратегия; ценности.

A PIECE OF ART IN THE BELARUSIAN MEDIA ART DISCOURSE: INTERPRETIVE STATUES AND VALUE ORIENTATIONS

N. A. TOCHITSKAYA^a

^aBelarusian State University, 4 Niezaliežnasci Avenue, Minsk 220030, Belarus

Defines the main interpretive strategies of a piece of art in the Belarusian media art discourse, considers the interpretation from the axiological point of view. Interpretation is an important step in the process of understanding a piece of art. It is subjective in nature and helps to explain reality. Objective factors are not exhausted by the external relations of a piece of art with reality and culture. The internal connections of the work as well as its social functioning are of equal importance. All these factors determine the accuracy of the meaning of a piece of art, despite the multiplicity and variability of its interpretations. Among researchers there is no general idea about the essence of interpretation in the Belarusian media art discourse and interpretation strategies, which is a problem. With the help of the analysis of the researches of interpretation in philosophy, literature and materials of Belarusian mass and specialized editions the main interpretive strategies were singled out. The restorative strategy allows to destroy in the consciousness of the audience stereotypes that have appeared around Belarusian literature and cinematography. Due to the implementation of this strategy a positive image of the above mentioned kinds of art is created in Belarusian publications. The analytical strategy, which is more typical for theatrical art, is aimed at comprehending a piece of art in a new mentality. When interpreting a piece of art, it is possible to use not only hermeneutic approach, but also axiological one, which makes it possible to express the content of a piece of art through the category of value. The interpreter is able to see values even in a work that is destructive in its content, which can also be considered as an interpretive strategy.

Keywords: interpretation; piece of art; art; Belarusian art discourse; restorative strategy; analytical strategy; values.

Уводзіны

Сёння адбываецца радыкальная пераарыентацыя культуры, змяняюцца як уяўленні аб сістэме і іерархіі каштоўнасцей, так і адносіны да традыцыйнай культуры, трансфармуюцца паняцці «мастацкі вобраз», «успрыманне мастацкага тэксту», якія пе-

раасэнсоўваюцца ў літаратурна-мастацкай крытыцы і арт-журналістыцы. У сітуацыі змены культурных парадыгм, а не проста стылю галоўнай дзеючай асобай становіцца аўтарская інтэрпрэтацыя, якая ажыццяўляе волю аўтара за межамі яго твора.

«Працэс мыслення, навуковы метада, універсальны спосаб пазнання свету, экзістэнцыяльны мэдус прысутнасці чалавека ў быцці, метада канструявання сацыяльнай рэальнасці»¹ [1, с. 4] – розныя аспекты такой філасофскай катэгорыі, як інтэрпрэтацыя. Аднак яе перш за ўсё трэба разглядаць у якасці вытлумачэння літаратурнага твора, спасціжэння яго сэнсу, ідэі, канцэпцыі. Такім чынам, **інтэрпрэтацыя** (ад лац. *interpretatio* – тлумачэнне) – гэта тэарэтыка-пазнавальная катэгорыя, метада навуковага пазнання, накіраваны на разуменне ўнутранага зместу аб'екта праз вывучэнне яго знешніх праяў (знакаў).

Інтэрпрэтацыя займае цэнтральнае месца ў метадалогіі гуманітарных навук, дзе працэдура выяўлення сэнсу і значэння вывучаемага аб'екта з'яўляецца стратэгіяй даследчыка. Запатрабавана яна ў розных галінах, у тым ліку і ў мастацтве, аднак сваю тэарэтычную распрацоўку дадзеная тэма атрымала ў літаратуразнаўстве. У рускім літаратуразнаўстве метадалогію інтэрпрэтацыі тэксту развіваў М. Бахцін. У. Эка разглядаў яе з пун-

кта гледжання семіётыкі. Арт-дыскурс і працэсы, якія ў ім адбываюцца, даследавала Н. Цветава, інтэрпрэтацыйныя стратэгіі ў рускай літаратурнай крытыцы вызначыла Ю. Гаварухіна.

Гэта становіцца актуальным з-за неабходнасці даследаваць інтэрпрэтацыйныя стратэгіі як формы праяўлення тыпалагічнага і індывідуальнага ў асэнсаванні мастацкага твора. Актуальнасць яшчэ больш узрасла ў сувязі з мадыфікацыяй ацэначнай парадыгмы ў медыйным арт-дыскурсе. Асабліваць журналісцкага арт-тэксту – эстэтычная ацэначнасць. Менавіта ўстаноўка на фарміраванне і выражэнне эстэтычнай ацэнкі ў вялікай ступені вызначае імкненне аўтара медыятэксту аналізу і інтэрпрэтацыі мастацкіх з'яў. З актуальнасцю звязана і яе навуковая навізна: вылучаюцца асноўныя інтэрпрэтацыйныя стратэгіі, выкарыстоўваецца аксіялагічны падыход, які дазваляе выявіць зместавы бок мастацкага твора праз адносіны да каштоўнасці. У якасці эмпірычнага матэрыялу дадзенага даследавання выкарыстаны публікацыі газеты «Звязда», парталаў *Afisha.tut.by* і *Onliner.by*.

Разнастайнасць інтэрпрэтацыйных стратэгий мастацкага твора ў беларускім арт-дыскурсе

Адносіны інтэрпрэтатара і мастацкага твора прадуладжваюць такі тып інтэрпрэтацыі, пры якім суб'ект і аб'ект не падзяляюцца, а ўяўляюць сабой адзінства. Пры гэтым бачанні мастацкая рэальнасць спасцігаецца як суцэльны вобраз. Важна ўлічваць індывідуальны досвед інтэрпрэтатара, які вызначае асобыя спосабы пазнання сэнсаў мастацкага твора, што адлюстроўваюць не толькі рацыянальна-свядомае, але і інтуітыўнае. Праніклівы інтэрпрэтатар здольны праз эстэтычнае перажыванне вяртацца да аб'екта свайго тлумачэння, каб зразумець, чаму ён перажывае менавіта гэтыя эмоцыі, як у аўтара атрымалася іх выклікаць. Падобная рэфлексія актуалізуе пытанне аб асаблівай якасці мастацкага твора – эстэтычнай. Эстэтычнае ўспрыманне і чытацкі (глядацкі) досвед становяцца фактам прачытання *свайго* твора, пабудовы *свайх* адносін з ім і ў выніку стварэння рэцэнзій або агляду.

Аднак не толькі індывідуальны досвед і эстэтычнае ўспрыманне твора з'яўляюцца вызначальнымі ў працэсе інтэрпрэтацыі. Важную ролю адыгрываюць час, від мастацтва і яго стан, уплыў сацыяльна-палітычнага дыскурсу на інтэрпрэтацыю. Дадзеныя фактары садзейнічаюць таму, што інтэрпрэтацыя адводзіць рэцыпіента далёка ад закладзеных у мастацкім творы сэнсаў, але пры гэтым яна не становіцца менш значнай.

Звернемся да манаграфіі Ю. Гаварухінай, у якой вылучаны тры інтэрпрэтацыйныя стратэгіі грамадскай свядомасці (даследчыца разглядала яе як аб'ект

увагі літаратурнай крытыкі): 1) **рэстаўрацыйная**, «накіраваная на разбурэнне, адсячэнне ў свядомасці чытача тых уяўленняў, якія генетычна ўзыходзяць да савецкай ментальнасці» [2, с. 97]; 2) **карэктуруючая**, «накіраваная на асэнсаванне спароджаных сучаснасцю адхіленняў ад нормы ў свядомасці сучасніка» [2, с. 99]; 3) **аналітычная**, «накіраваная на безацэначнае асэнсаванне новай ментальнасці, яе эвалюцыі» [2, с. 100].

Дадзеныя стратэгіі інтэрпрэтацыі немагчыма спраектаваць на сучасны беларускі арт-дыскурс у тым выглядзе, у якім іх прапаноўвае разглядаць Ю. Гаварухіна. Аднак калі прыняць да ўвагі стан беларускага мастацтва, панаванне пэўных памылковых меркаванняў пра яго, то ўзнікае неабходнасць у тым, каб аднавіць каштоўнасці і факты, светапоглядныя ўстаноўкі, якія трансфармаваліся пад уплывам стэрэатыпаў. Тут мэтазгодна звярнуцца да інтэрпрэтацыі з пункта гледжання каштоўнасцей арыенціраў.

Стратэгію на рэстаўрацыю і карэкцыю пэўных уяўленняў можна аб'яднаць у агульную **аднаўленчую стратэгію**, мэта якой – знішчыць у свядомасці грамадства ўстойлівыя стэрэатыпы аб мастацтве. Разбуральнікам памылковых меркаванняў з'яўляецца інтэрпрэтатар, які з вышыні сваіх ведаў і досведу можа даць адэкватную ацэнку развіццю асобнага віду мастацтва і, адпаведна, прайнтэрпрэтаваць мастацкі твор. Вакол якіх відаў мастацтва ўмацаваліся стэрэатыпы? Як думаецца, аднаўленчую стратэгію

¹Тут і далей переклад наш. – Н. Т.

неабходна разгледзець у адносінах да літаратуры і кінематографа.

Палеміка наконт таго, якой павінна быць беларуская літаратура, разгарнулася яшчэ ў пачатку XX ст. Гэта так званая нашаніўская дыскусія па праблемах развіцця беларускай літаратуры, праведзеная ў ліпені – жніўні 1913 г. Ужо тады склаўся набор стэрэатыпаў вакол гэтага пытання: бясконцыя песімістычныя матывы ў творах, аднастайны перапеў адных і тых жа тэм і вобразаў, абыякавасць да твораў, роўных лепшым узорам еўрапейскай класікі. Азіраючыся на меркаванні літаратуразнаўцаў, нельга сказаць, што літаратурны дыскурс бедны. Хутчэй, варта гаварыць пра тое, што слаба прадстаўлены медыйны літаратурны дыскурс: пра літаратуру ў сучасных выданнях пішуць вельмі рэдка. Аднак гэтыя адзінкавыя агляды і рэцэнзіі дазваляюць пазбавіцца ад стэрэатыпаў, згодна з якімі беларуская літаратура – гэта толькі творы пра вайну, вёску і селяніна. Прааналізаваныя публікацыі сведчаць пра тое, што ў Беларусі добра развіваецца сучасная літаратура, а на беларускую мову перакладаецца класіка замежнай літаратуры і сусветныя бестселеры.

Інтэрпрэтацыя літаратурнага твора разглядалася на парталах *Afisha.tut.by* і *Onliner.by*, дзе робіцца агляд навінак беларускага кнігавыдання і перакладаў замежных твораў на беларускую мову, публікуюцца рэцэнзіі на іх. Гэта ўжо разбурае стэрэатып аб тым, што літаратурны дыскурс у краіне неразнастайны. Рэцэнзія на партале *Afisha.tut.by* уяўляе сабой разгорнуты тэкст, дзе не толькі падрабязна аналізуецца аўтарская задума і яе рэалізацыя, але прысутнічаюць і цытаты з самога твора. Рэцэнзент звяртаецца да асобы аўтара і яго творчасці, улічваючы тыя гістарычныя падзеі, якія закранаюцца ў творы. Кожны тэкст завяршае аўтарская рэфлексія: «Но в целом это очень органичная книга, прочитав которую, понимаешь – красота способна спасти не только мир, но и каждого из нас в отдельности» (*Afisha.tut.by*, 25.10.2019 г.).

Трэба падкрэсліць, што рэцэнзіям уласцівыя аўтарская суб'ектыўнасць і ацэначнасць, але гэта можна патлумачыць асобай рэцэнзента – тэксты для *Afisha.tut.by* піша доктар філалагічных навук Г. Кісліцына. Пры гэтым аўтарская ацэнка не носіць негатыўнай канатацыі: «Честно говоря, терпеть не могу книжные рейтинги, которые последние годы стали неотъемлемым признаком уходящего года» (*Afisha.tut.by*, 13.12.2019 г.). Г. Кісліцына выдатна спалучае літаратуразнаўчую дзейнасць з крытычнай, у чытача можа ўзнікнуць меркаванне, што рэцэнзію напісаў прафесіянал у вобласці літаратуры. Аднак пры гэтым тэкст не абцяжарваецца складанай тэрміналогіяй, што робіць яго зразумелым для масавай аўдыторыі партала.

Літаратурныя агляды, у сваю чаргу, не вылучаюцца глыбокім аналізам і разгорнутай інтэрпрэтацыяй, якая адбываецца больш на ўзроўні тлумач-

чэння сюжэта: «Новая гісторыя пачынаецца з забойства» (*Onliner.by*, 03.04.2019 г.). Аглядальнік таксама звяртаецца да асобы аўтара, вызначае месца яго твора ў агульным літаратурным працэсе: «Козыр прозы Андрасюка ў тым, што ён дадае нашай літаратуры спецыфічнага каларыту, якога не могуць даць, напрыклад, літаратары ў беларускай сталіцы» (*Onliner.by*, 09.10.2019 г.). Кожны агляд завяршаецца не аўтарскай рэфлексіяй, больш даецца інфармацыя пра тое, што кніга атрымала якую-небудзь прэмію.

Тым не менш і рэцэнзіі на *Afisha.tut.by*, і агляды на *Onliner.by* напоўніцу рэалізуюць аднаўленчую стратэгію інтэрпрэтацыі, ствараючы станоўчы імідж беларускай літаратуры для грамадства. Ні ў адным тэксце не было заўважана адмоўных выказванняў, наадварот, падкрэсліваліся вартасці твора, адметнасць аўтарскай манеры, а рэцэнзія і агляд насілі рэкамендацыйны характар, не стваралі літаратурнаму твору антырэкламы.

Стан беларускага кінамастацтва можна ахарактарызаваць словамі кінааглядальніка газеты «Звязда» І. Кацяловіч: «Пакуль у Беларусі няма паўнавартаснай кінаіндустрыі, прафінансаваныя дзяржавай праекты разам з грашыма атрымліваюць зададзеныя велічыні, а незалежныя глядацкія карціны здараюцца нячаста, знакі нацыянальнай самасвядомасці можна не вылучаць, а толькі прыцягваць за вушы. Таму пакуль беларускае кіно можа сведчыць толькі пра тое, дазволу сабе перабольшанне, што яго няма» [3]. Таксама кінааглядальнік сцвярджае, што «калі праз беларускі кінапрадукт мы не можам выявіць псіхалогію народа, то праз беларускую кінасферу часта можам з вялікай акуратнасцю апісаць “псіхалогію” кіношніка» [3].

Інтэрпрэтацыя такога жанру, як фільм, была разгледжана на аснове рэцэнзій газеты «Звязда», пры гэтым асабліва ўвага была звернута на беларускія кінастужкі. Гэта дазволіла зрабіць першасную выснову аб тым, што менавіта інтэрпрэтацыя незалежных фільмаў дазваляе разбурыць стэрэатып вакол беларускай кінаіндустрыі.

За апошнія некалькі гадоў у пракат выйшлі творы беларускай кінематографіі, пра якія актыўна пісалі айчыныя і замежныя выданні. Фільмы «Крышталь», «Заўтра», «І», «Возера радасці», «Беларускі псіхопат» і іншыя станавіліся пераможцамі міжнародных кінафестываляў і нават вылучаліся на кінапрэмію «Оскар». Феноменам стала тое, што пра беларускае кіно загаварылі за мяжой, што ў рэцэнзіях на пералічаныя стужкі можна знайсці ацэначныя выразы кшталту: «Дазволу сабе назваць яе адной з найбольш удалых ігравых беларускіх кінакарцін апошняга часу...»; «...першы беларускі псіхалагічны трылер»; «...у кантэксце беларускай кінематографіі шмат што набывае дадатковыя значэнні»; «...можа падацца важным для лакальнага беларускага кінематографа». Такім чынам, стэ-

рэзатып разбураецца менавіта вакол незалежнага кіно, а не знятага на кінастудыі.

Важна адзначыць уплыў сацыяльнага дыскурсу, бо рэжысёры ў сваіх фільмах імкнуцца інтэрпрэтаваць рэчаіснасць, закранаць тэмы, пра якія важна гаварыць. У рэцэнзіях на фільм «П» звярталася ўвага на вастрыню тэмы для сучаснай моладзі: «Тое, што фільм з'яўляецца меседжам пра вялікую катэгорыю – нацыю, краіну, аб'яднаных адной тэрыторыяй людзей, паказвае сам яго змест, бо быццам наўмысна ўтрымлівае ў сабе з'явы рэчаіснасці, якія ў нас у пэўным сэнсе замоўчваюцца, тым больш замоўчваюцца ў мастацкім кіно» (Звязда, 30.11.2019 г.).

Пры інтэрпрэтацыі беларускага незалежнага фільма аглядальнікі не выкарыстоўваюць негатыўных азначэнняў, але можна заўважыць іранічныя выказванні (праз якія прасочваецца няпэўнасць), калі падкрэсліваецца значнасць кінастужкі для айчыннага кіно: «Так ці інакш для беларускага кінематографа фільм нахшталт “Унутры сябе” – нядрэнна скроены трылер, дзе няма традыцыйнай для нашых аўтараў неадпаведнасці жаданняў магчымасцям, – не тое каб звычайная з'ява. Хоць стаць ключовай з'явай у айчынным кіно няцяжка» (Звязда, 17.11.2018 г.). Нягледзячы на іранічнасць, крытыкі і аглядальнікі рэзюмуюць, што беларускія фільмы (зноў падкрэслім – незалежныя) здольныя закранаць востраактуальныя тэмы, яны складаюць канкурэнцыю замежным стужкам на кінафестывалях, таму неблагое айчыннае кіно ўсё-такі ёсць, неабходна знайсці шляхі развіцця беларускай кінаіндустрыі.

У Беларусі найбольш развітым можна лічыць тэатральнае мастацтва, бо няма патрэбы разбураць вакол яго стэрэатыпы. Даследчыца тэатральнай крытыкі і журналістыкі Т. Арлова адзначае, што тэатр – гэта элітарны від мастацтва, але на яго цяпер уплывае масавая культура. Таксама Т. Арлова сцвярджае, што «наша сённяшняе тэатральнае мастацтва, як і расійскае, акунулася ў мора шоу-бізнесу, спрошчанай мадэлі сузірання, якую вельмі выразна называюць “культурай супермаркетаў”. Чым далей адыходзіць ад гэтага тэатр, рызыкаючы касай, тым больш надзеі на тое, што мы будзем не падобнымі да іншых» [4].

Аднак тэатр быў заўсёды тым відам мастацтва, які напрамую ўзаемадзейнічаў са сваімі глядачамі. Цяпер, калі з'яўляюцца новыя тэатральныя формы, а спектаклі становяцца больш тэхналагічнымі, адрасат паўстае паўнаважным удзельнікам прадстаўлення, якое адбываецца на сцэне. Менавіта праз спектакль можна дасягнуць катарсісу – працэсу вызвалення эмоцый, вырашэння ўнутраных канфліктаў і маральнага ўзвышэння, якое ўзнікае ў ходзе самавыражэння або суперажывання пры ўспрыманні мастацкага твора.

На прыкладзе інтэрпрэтацыі спектакля можна сцвярджаць, што адбываецца асэнсаванне но-

вай ментальнасці, гэта значыць актуалізуецца **аналітычная стратэгія**, якая была разгледжана на аснове рэцэнзій партала *Afisha.tut.by*. У сучасным тэатры можна заўважыць тэндэнцыю да пераасэнсавання класічных твораў, інтэрпрэтацыі іх на сцэне ў сучасным кантэксце. Падобны прыём называецца **рэмэйк** – «гэта прыём мастацкай дэканструкцыі вядомых класічных тэкстаў, якія аўтар па-новаму перастварае, пераасэнсоўвае, развівае або абыгрывае на ўзроўні жанру, сюжэта, ідэі, праблематыкі, герояў, сімвалаў. Рэмэйк існуе не сам па сабе, а ў непарыўнай сувязі з прататэкстам, і ў гэтым яго прынцыповае адрозненне ад твораў элітарнай культуры, якія выкарыстоўваюць вядомыя прататэксты» [5, с. 318]. Дадзены прыём актыўна ўжываецца ў кіно, але лепш рэалізуецца менавіта ў тэатральным мастацтве.

У Рэспубліканскім тэатры беларускай драматургіі 10 кастрычніка 2018 г. адбылася прэм'ера спектакля «Паляванне на сябе» паводле п'есы А. Вампілава «Паляванне на качак». Адметнасцю спектакля стала тое, што дзеянне было перанесена ў беларускі райцэнтр: «Этой идее помогает и привязка действия к Беларуси (для зрителя важно, что все события разворачиваются не в далекой стороне, а совсем рядом – пример, на крахмальном заводе в Любани, как в спектакле)» (*Afisha.tut.by*, 10.10.2018 г.). У рэжысёрскай інтэрпрэтацыі вядомага твора А. Вампілава знайшла адлюстраванне важная для сучаснасці тэма хатняга гвалту: «Как современный режиссер, четко чувствующий дыхание и ритм времени, Жирков не мог не знать об этих проблемах. И то, что он акцентировал на этом внимание, делает ему честь» (*Afisha.tut.by*, 10.10.2018 г.).

Як і ў выпадку з кінематографам, у тэатральным мастацтве таксама назіраецца ўплыў сацыяльна-палітычнага дыскурсу: востраактуальныя праблемы ўсё часцей знаходзяць сваё адлюстраванне ў сюжэтах спектакляў. Узнікае новы від тэатральнай пастаўкі – **дакументальны спектакль**, або **вербацім**, у якім на першым месцы знаходзіцца непрыдуманая рэчаіснасць, але «ў падобных спектакляў кароткае жыццё, змяняецца сітуацыя – змяняюцца і канкрэтныя гісторыі» [6]. Яскравымі прыкладамі з'яўляюцца спектаклі «Мабыць?», «Першы», «11 красавіка», «Родныя людзі».

У Нацыянальным акадэмічным тэатры імя Янкі Купалы 15 студзеня 2019 г. адбылася прэм'ера спектакля «Вешальнікі», пастаўленага па матывах п'есы англійскага драматурга М. Макдонаха. У рэцэнзіях падкрэсліваліся важнасць, вастрыня і раскрыццё паднятай тэмы ў беларускім кантэксце, бо Беларусь з'яўляецца адзінай краінай у Еўропе і на постсавецкай прасторы, дзе не адменена смяротнае пакаранне. Адначасна, што на прыкладзе рэцэнзій на гэты спектакль можна ўбачыць двайную інтэрпрэтацыю: як адаптавана п'еса драматурга да беларускай сцэны і як рэжысёр разумее праблему смяротнага пакарання і адлюстроўвае яе ў мастацтве.

Тэатральным рэцэнзіям не ўласцівая негатыўная ацэначнасць, у аўтарскіх інтэрпрэтацыях прысутнічае пэўны суб'ектыўзм, але яго можна разглядаць як асобасную праяву крытыка або арт-журналіста.

Каштоўнасныя прыярытэты ў аўтарскіх інтэрпрэтацыях мастацкага твора

Кожны від мастацтва мае свой спецыфічны адчувальны матэрыял і апелюе да пэўных каштоўнасцей. Такім чынам актуалізуецца аксіялагічны падыход, які дазваляе выявіць зместавы бок мастацкага твора праз **катэгорыю каштоўнасці**, якую, як і інтэрпрэтацыю, многія даследчыкі лічаць філасофскай катэгорыяй. У сучаснай філасофіі каштоўнасць трактуецца па-рознаму, але агульным з'яўляецца тое, што «каштоўнасная свядомасць грамадства вызначае пабудову, функцыянаванне і развіццё культуры. Актуалізацыя той ці іншай каштоўнаснай парадыгмы выводзіць на паверхню ідэалы, матывы дзеянняў чалавека і ўсю яго навакольную рэчаіснасць» [7, с. 128]. Для іншых даследчыкаў каштоўнасць – «спецыфічна сацыяльнае вызначэнне аб'екта навакольнага свету, якое выяўляе яго становішча ці адмоўнае значэнне для чалавека і грамадства (шчасце, дабро, зло, прыгожае і пачварнае), складзенае ў з'явах грамадскага жыцця і прыроды. У якасці філасофскай катэгорыі каштоўнасць – гэта тое, што пачуцці і розум людзей дыктуюць прызнаць асабліва значным у іх жыцці і ў імя чаго пражываеш гэтае жыццё» [8, с. 73].

Аксіялогія – самастойная галіна філасофскіх ведаў, якая займаецца вывучэннем каштоўнасцей і высвятляе, што такое каштоўнасць, як прадмет або з'ява становіцца каштоўнасцю, якім спосабам можна вызначыць ступень значнасці той ці іншай каштоўнасці і яе ўплыў на соцыум і асабістае светаўспрыманне чалавека. Па меркаванні некаторых даследчыкаў, каштоўнасцей актуалізуюцца толькі тады, калі адбываецца ўзаемадзеянне індывіда як творцы каштоўнасцяў і аб'екта. У аксіялогіі таксама вылучаецца **каштоўнасная арыентацыя** – гэта ўнутраны працэс самавызначэння, суб'ектыўны адбор, «выбар каштоўнасцей, больш-менш устойлівага прыхільнасць» абранай сістэмы ацэньвання [9, с. 69].

Такім чынам, **каштоўнасць** – гэта прадмет (з'ява, любы аб'ект ацэнкі), які прызнаецца важным самім чалавекам у індывідуальным парадку, так і большай часткай грамадства, а таксама ўяўляе культурную карысць для соцыуму ў пэўны гістарычны перыяд. Калі кожны чалавек сам ведае, што ён лічыць значным і карысным, то пошук і вызначэнне маральных каштоўнасцей мастацкага твора залежаць ад унутранных арыентацый самога арт-журналіста або крытыка. Узнікае пытанне пра тое, ці ёсць розніца паміж інтэрпрэтацыяй каштоўнасцей аўтарам (рэжысёрам) і крытыкам або арт-журналістам і ці магчыма выявіць якія-небудзь каштоўнасці, эстэтычную і мастацкую вартасць у творы, які на першы

Праз спектакль сёння інтэрпрэтуецца жыццё, актуальныя праблемы, падзеі, і ў рэцэнзіі крытык або арт-журналіст абавязкова выказваецца з гэтай нагоды.

погляд прапагандуе антыкаштоўнасці. Каб даць адказ на дадзеныя пытанні, былі прааналізаваны рэцэнзіі на розныя па тэме і жанрах мастацкія творы.

Літаратурны твор з'яўляецца моцным рэсурсам разнастайных каштоўнасцей, якімі валодае дзіцячая літаратура. Напрыклад, у рэцэнзіі на кнігу «Птушка ўва мне ляціць, куды захоча» («Птица во мне летит, куда захочет»: неппростая книга для серьезных детей», *Afisha.tut.by*, 10.06.2019 г.) выразна вылучаюцца такія канцэпты, як *іншасць* і *талент*: «Это книга о том, как трудно *быть не такой, как все*. О том, что это такое – *выделяться талантом, жить с талантом, опираться на талант* и иногда разочаровываться в нем» (тут і далей вылучана намі. – Н. Т.). У сваю чаргу, можна зрабіць выснову, што крытык вылучае каштоўнасці ў працэсе свайго інтэрпрэтацыі твора. Аўтарская рэфлексія з нагоды дадзеных каштоўнасцей падмацоўваецца разважаннем на конт таго, ці варта ў дзіцячай літаратуры падмацаць дарослыя тэмы.

Тэатр за кошт прамога дыялогу з глядачом таксама здольны рэпрэзентаваць каштоўнасці. Гэта можна праілюстраваць на прыкладзе рэцэнзіі на спектакль «Радзіва Прудок» (««Радзіва Прудок» в Купаловском. В чем секрет спектакля, на который раскуплены все билеты», *Afisha.tut.by*, 16.05.2018 г.). У рэцэнзіі аўтарская інтэрпрэтацыя зводзілася да таго, што вобраз космасу, які з'яўляецца дамінуючым у пастаноўцы і на якім пабудавана ўсё дзеянне, сімвалізуе такім чынам радзіму. Неаднаразова падкрэслівалася і сугучнасць слоў «радзіва» і «радзіма». Асноўныя каштоўнасці, якія трансліруе спектакль, – гэта радзіма і дом: «Белорусы, массово уехавшие из деревень в города, нашли в книге то, что искали: и *образ потерянного рая, и идеальное место*, куда каждый второй соотечественник мечтает переехать (но почти ни у кого не получится)». Адзначым, што радзіму ў рэцэнзіі варта разглядаць не ў шырокім сэнсе, а ў больш вузкім, як малую радзіму галоўнага героя, і дадзены канцэпт падкрэсліваецца як прамым тэкстам, так і ўскосна: «Обряд инициации произошел: герой снимает скафандр – и начинается земная жизнь. Ведь до этого он был в Прудке *не своим, а приезжим, гостем* и даже в сад выходил, словно в открытый космос».

Кіно валодае багатым спектрам мастацкіх сродкаў, якія дапамагаюць паказваць сцэны дэструктыўнага характару (гвалт, забойства і інш.). Падобнае можа трансліравацца і праз тэатр, але там усталявалася тэндэнцыя на метафарызацыю такіх сцэн:

глядач ведае, што яму паказваюць гвалт, але робіцца гэта не прамым тэкстам, а з дапамогай сімвалаў. У фільме падобныя сцэны можна назіраць такімі, якімі яны існуюць у рэальным жыцці (аднак рэжысёр можа і не гіпербалізаваць іх рэалістычнасць). У такім выпадку інтэрпрэтатар знаходзіцца ў складаным становішчы: як убачыць за неэстэтычнымі сцэнамі каштоўнасці, якія заклаў рэжысёр у фільм? Адзначым, што менавіта такія фільмы і выклікаюць рэзананс і спрэчкі сярод крытыкаў.

Звернемся да рэцэнзіі «Калі гэта не Хрыстос перад намі, то хто?» (Звязда, 21.01.2020 г.) на фільм «Цела Божа». Стужка цікавая тым, што пад вобразам станоўчага героя – святара – хаваецца герой адмоўны – зняволены. Глядач і крытык, якія яшчэ не бачылі фільм, могуць зрабіць выснову па яго назве, што ён рэпрэзентуе такую каштоўнасць, як вера. Аднак гэта меркаванне хутка змяняецца пасля прагляду, узнікае адчуванне, што стужка, наадварот, пра-

пагандуе антыкаштоўнасці: «І яшчэ радыкальней увасобіць у ім чалавечую прыроду боскага: цягнуць за сабой *злачыннае мінулае, Даніэль дыміць цыгарэтай, танцуе пад электронную музыку*, што супярэчыць сталым стэрэатыпам аб святасці».

Пад падобным дэструктывізмам арт-журналіст інтэрпрэтуе асноўную ідэю фільма: «Рэлігійнасць стала толькі прычынай лічыць сябе добрым чалавекам, хоць зусім не гарантуе адпавядання маральным якасцям». Інтэрпрэтуючы складаны вобраз галоўнага героя, можна вылучыць і каштоўнасці, якія трансліруюцца ў фільме: «Ён *захоплівае таленавітымі пропаведзямі, вылечвае жыхароў гарадка* – праўда, зямнымі спосабамі – ад глыбокіх траўмаў і суправаджаецца атрыбутамі свайго біблейскага прататыпа». У неэстэтычных сцэнах прачытваюцца дапамога, шчырасць, таму мэтазгодна зрабіць выснову, што ў падобных фільмах бачыць і разумець такія каштоўнасці здольныя не ўсе.

Заклучэнне

Пры інтэрпрэтацыі мастацкага твора важна ўлічваць стан віду мастацтва, да якога гэты твор належыць. Сёння можна заўважыць панаванне стэрэатыпаў пра беларускую літаратуру і кіно, якія склаліся ў свядомасці грамадства. Уяўляецца важным праз сродкі масавай інфармацыі разбурыць іх, аднавіць каштоўнасці і факты, светапоглядныя ўстаноўкі, якія трансфармаваліся пад уплывам памылковых меркаванняў. Такім чынам, вылучаюцца дзве стратэгіі: аднаўленчая, якая накіравана на разбурэнне, адсячэнне ў свядомасці чытача стэрэатыпаў, і аналітычная, якая дапамагае асэнсаваць мастацкі твор у новай ментальнасці. Абапіраючыся на дадзеныя стратэгіі, можна стварыць станоўчы імідж беларускаму мастацтву ў сродках масавай інфармацыі. Крытыкі і арт-журналісты зацікаўлены ў пошуках эфектыўных шляхоў развіцця беларускага мастацтва.

Пра інтэрпрэтацыю мэтазгодна казаць з пункта гледжання каштоўнасных арыентацый. Пэўныя каштоўнасці трансліруе любы мастацкі твор, нават калі ён на першы погляд здаецца правакатыўным, антыгуманным, неэстэтычным. Аднак гэта толькі знешні пласт – узровень сюжэта. Пры глыбокім прачытання, здавалася б, за дэструктыўным зместам можна разгледзець каштоўнасці, закладзеныя аўтарам у твор. Убачыць іх можа інтэрпрэтатар, які валодае багатым досведам, як жыццёвым, так і чытацкім (глядацкім), і знаходзіцца ў курсе ўсіх падзей, можа ўпісаць твор у сучасны кантэкст. Неабходна адзначыць, што кожны чалавек здольны сам вызначыць для сябе каштоўнасці, якія ён лічыць значнымі і карыснымі. У такім выпадку маральная ацэнка мастацкага твора выцякае з каштоўнасных арыентацый самога арт-журналіста або крытыка.

Бібліяграфічныя спасылкі

1. Агапов ОД. *Интерпретация как практика автопознания человеческого бытия*. Казань: Познание; 2009. 248 с.
2. Говорухина ЮА. *Русская литературная критика на рубеже XX–XXI веков*. Красноярск: СФУ; 2012. 359 с.
3. Кацяловіч І. Як прыкрывацца клопатам пра кіно, а прасоўваць свае інтарэсы [Інтернет]. 2020 [процитировано 4 марта 2020 г.]. Доступно по: <http://www.zviazda.by/be/news/20191015/1571150588-yak-prykryvassya-klopata-m-pra-kino-prasouvac-svae-intaresy>.
4. Орлова Т. Малая родина в трех экземплярах [Интернет]. 2020 [процитировано 4 марта 2020 г.]. Доступно по: <https://sputnik.by/columnists/20190129/1039805372/Malaya-rodina-v-trekh-ekzemplyarakh.html>.
5. Кузьмина НА. Механизмы интерпретации классического текста в «Чайке» Б. Акунина [Интернет]. 2020 [процитировано 10 марта 2020 г.]. Доступно по: <http://www.philol.msu.ru/~rlc2007/pdf/11.pdf>.
6. Орлова Т. Были родные, стали чужие. Семейные скандалы прямо на сцене [Интернет]. 2020 [процитировано 12 марта 2020 г.]. Доступно по: <https://sputnik.by/columnists/20190926/1042838080/Byli-rodnye-stali-chuzhie-Semeynye-skandaly-pryamo-na-stsene.html>.
7. Поликарпова ЕВ. *Аксиологические функции массмедиа в современном обществе*. Ростов-на-Дону: Институт переподготовки и повышения квалификации преподавателей гуманитарных и социальных наук при Ростовском государственном университете; 2002. 186 с.
8. Дускаева ЛР, Цветова НС. *Журналистика сферы досуга*. Санкт-Петербург: Высшая школа журналистики и массовых коммуникаций; 2012. 304 с.
9. Лазутина ГВ. Печатные издания в процессе ценностного ориентирования аудитории: возможности и результаты. *Вестник Московского университета. Серия 10. Журналистика*. 2013;6:66–77.

References

1. Agapov OD. *Interpretatsiya kak praktika avtopoezisa chelovecheskogo bytiya* [Interpretation as the practice of the auto-poiesis of human existence]. Kazan: Poznanie; 2009. 248 p. Russian.
2. Govoruhina JuA. *Russkaya literaturnaya kritika na rubezhe XX–XXI vekov* [Russian literary criticism at the turn of the 20th–21st centuries]. Krasnoyarsk: Siberian Federal University; 2012. 359 p. Russian.
3. Katyalovich I. How to hide behind the care of the movie, and to promote your interests [Internet]. 2020 [cited 2020 March 4]. Available from: <http://www.zviazda.by/be/news/20191015/1571150588-yak-prykryvacca-klopatam-pra-kino-prasouvac-svae-intaresy>. Belarusian.
4. Orlova T. Small homeland in triplicate [Internet]. 2020 [cited 2020 March 4]. Available from: <https://sputnik.by/columnists/20190129/1039805372/Malaya-rodina-v-trekh-ekzempliyakh.html>. Russian.
5. Kuzmina NA. Mechanisms of interpretation of the classical text in B. Akunin's «Seagull» [Internet]. 2020 [cited 2020 March 10]. Available from: <http://www.philol.msu.ru/~rlc2007/pdf/11.pdf>. Russian.
6. Orlova T. There were relatives, they became strangers. Family scandals right on stage [Internet]. 2020 [cited 2020 March 12]. Available from: <https://sputnik.by/columnists/20190926/1042838080/Byli-rodnye-stali-chuzhie-Semeynye-skandaly-pryamo-na-stsene.html>. Russian.
7. Polikarpova EV. *Aksiologicheskie funktsii massmedia v sovremennom obshchestve* [Axiological functions of mass media in modern society]. Rostov-on-Don: Institute for Advanced Studies and Retraining of Teachers of Social Science, Rostov State University; 2002. 186 p. Russian.
8. Duskaeva LR, Cvetova NS. *Zhurnalistika sfery dosuga* [Leisure-time journalism]. Saint Petersburg: School of Journalism and Mass Communication; 2012. 304 p. Russian.
9. Lazutina GV. The press and the value orientation of an audience: options and results. *Vestnik Moskovskogo universiteta. Seriya 10. Zhurnalistika*. 2013;6:66–77. Russian.

Артыкул паступіў у рэдкалегію 04.06.2020.
Received by editorial board 04.06.2020.